

**3-расм. Анъанавий банк ишини рақамли банк орқали алмаштириш
мумкинлиги тўғрисида эксперт хулосаси**

Бу хизматнинг ўзини такомиллаштириш ва мижозлар базасини кенгайтириш билан боғлиқ. Ҳозирги вақтда бу рақамлаштириш ва шу асосда амалга оширилган ноёб маҳсулотларни фаол тарғиб қилиш билан мумкин бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Khudoykulov, H. A., & Sherov, A. B. (2021). DIGITAL ECONOMY DEVELOPMENT IN CORPORATE GOVERNANCE OF JOINT STOCK COMPANY. *Экономика и бизнес: теория и практика*, (3-2), 217-219.
2. Матқулиева, С., & Атабаева, К. (2022). РОЛЬ ЦИФРОВЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В РАЗВИТИИ ОТРАСЛЕЙ И ОТРАСЛЕЙ ЭКОНОМИКИ. *Scientific progress*, 3(2), 360-363.
3. Gontar A.A. Digital banking as one of the components of the economic security of a credit organization// *Bulletin of the Volzhskiy University im. VN Tatishcheva.* – 2017. – Т.1. - no. 4
4. Taylor Nicole Rogers, “Bank of America finally sees mobile deposits surpass inperson transactions,” *The Street*, July 16, 2018
5. А. Б. Шеров, & Х. А. Худайкулов (2021). ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА НА МИРОВЫХ ФИНАНСОВЫХ РЫНКАХ. *Scientific progress*, 2 (1), 1261-1265.
6. Ibodov, A., & Sherov, A. (2015). Analysis of bank risks in Uzbekistan. *Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach [L 26]*, 1, 60-63.

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИ ХУСУСИЙЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИНИДА ХАРАЖАТЛАР ЁНДАШУВИДА БАҲОЛАШ

Зуннунова Хулкар Мухторовна
Тошкент Кимё ҳалқаро университети
“Банк иши ва бухгалтерия
ҳисоби” кафедраси доценти в.б., PhD

Мамлакатимизнинг тараққиёт стратегиясида банкларни хусусийлаштириш мақсади асосий мақсадлардан бириликча қолмоқда. Шу мақсадда Ўзбекистон-2030 стратегиясида “Банкларни хусусийлаштириш ва давлат ихтиёрида 3-4 та банкни сақлаб қолиш, банк бозорига камида 4 та

йирик нуфузли чет эл банкларини жалб қилиш”⁷⁴ белгиланган. Шу мақсадларни илк қадами сифатида АТИБ Ипотекабанки устав капиталидаги Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва Молия вазирлиги улушининг 75% сотиб олинганлиги ва кейинги 3 йилда қолган 25%ни сотиб олиши белгиланганлигини кўришимиз мумкин. Бошқа давлат улуши мавжуд банкларни ҳам трансформация қилиш ва хусусийлаштиришга тайёрлаш давлатнинг асосий мақсади. Чунки хусусий мулкка бўлган муносабат давлат мулкига бўлган муносабатдан тубдан фарқ қилади. Акциядорларнинг асосий мақсади ўз мулкларини кенгайтириш, активларининг рентабеллигини ва бозор қийматини ошириш ҳисобланади, чунки бу барқарор акциядорларга келадиган даромадлар билан боғлиқ. Ҳар қандай мулк эгаси мулкнинг қийматини ошиб боришини исташи билан бирга унинг бозор қиймати қанча бўлганлиги билан қизиқади. Шу сабабли банкларни бозор қийматида баҳолаш нафақат акциядорлар балки мавжуд банкни трансформация қилишга тайёрлашда ҳам муҳим аҳамият касб этади. Жумладан, баҳолашнинг харажатлар ёндашуви мавжуд банкни янада яхшилаш, сифатли хизмат кўрсатиши учун қанча харажат қилиш лозимлигини аниқлаш учун жаҳон амалиётида кенг қўлланилиб келинади.

Банк ёки бизнесни бозор қийматини баҳолаш амалиётда баҳолашнинг даромад, харажат ҳамда бозор ёндашувларидан фойдаланилган ҳолда амалга оширилади. Даромад ёндашуви келажакдаги кўрсаткичлар прогнозлари орқали амалга оширилганлиги сабабли баҳолашнинг оптимал ёндашуви сифатида қаралади. Фонд бозори ривожланган мамлакатларда бозор ёндашувидан фойдаланилади. Бу ёндашувдан тўлиқ фойдаланишнинг имконияти мамлакатимизда мавжуд эмас. Шу сабабли банкларни трансформация қилиш ва хусусийлаштиришга тайёрлаш жараёнида аввал харажатлар ёндашувидан фойдаланиш ва хусусийлаштиришга тайёрлаш лозим деб ҳисоблаймиз.

Бозор қийматида банкларнинг баҳоланиши банкларни ўз қийматидан паст қийматда сотиш ҳолатларини камайтиради. Ривожланган мамлакатлари амалиётида банклар капиталлашув даражасининг юқорилиги саббали баланс қийматидан 3-4 барабар қимматга сотилади. Ривожланаётган мамлакатларда эса, баланс қийматининг 60-70% миқдорида сотилади. Бу муаммо мамлакатимиз банкларини арзон сотилиши билан бирга давлат бюджетига давлат активларини хусусийлаштиришдан тушган тушумни ҳам камайишига олиб келади.

Харажат ёндашуви билан баҳолашда баҳоловчи баҳолаш объектини тиклаш ёки алмаштириш учун зарур бўлган харажат асосида баҳолашни амалга оширади.

Соф активлар усулида банк қиймати банк барча активларининг бозор қийматлари ва унинг мажбуриятлари ўртасидаги тафовут сифатида

⁷⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ-158-сонли «ЎЗБЕКИСТОН — 2030» стратегияси тўғрисидаги фармони.

аниқланса, тугатиш қиймати усулида банк қиймати банк тугатилганда унинг мулкдори олиши мумкин бўлган мулкнинг қиймати ва тугатиш харажати ўртасидаги тафовут сифатида аниқланади. Гудвилл орқали банкнинг бозор қийматини аниқлаш усули ортиқча фойда усули деб номланади. Ушбу усул банкнинг балансида акс эттирилмаган номоддий активлари банкка активлари ва ўз маблағларининг ўртачадан юқорироқ фойда олиб келади деган фарзга асосланган.

Тугатиш қиймати усули тижорат банкларининг банкрот ёки яқин келажакда банкротликка юз тутиши мумкин бўлган ҳолатларда баҳолашда қўлланилади. Тадқиқ қилинаётган банкларни тугатиш усули орқали баҳоламаймиз, чунки уларни яқин орада қўшилиши ёки тугатилиши бўйича маълумотлар йўқ, барча молиявий кўрсаткичлари барқарор ривожланаётганлигини кўрсатяпти. Ўрганилаётган банкларнинг харажат ёндашувига кўра бозор қиймати 3-жадвал орқали кўришимиз мумкин.

3-жадвал

Банкларнинг харажат ёндашувига кўра бозор қиймати⁷⁵

Усуллар	ХАБ «Трастбанк»					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Соф активлар усулида бозор қиймати, минг сўм	219 944 051	317 767 477	485 421 422	821 410 913	1 104 225 871	1 548 397 366
Ортиқча фойда усулида бозор қиймати, минг сўм	265 240 280	441 883 009	786 935 051	1 369 826 304	1 783 024 397	2 469 516 140
Ўртача бозор қиймати, сўмда	242 592 166	379 825 243	636 178 237	1 095 618 609	1 443 625 134	2 008 956 753
АТ «Алоқабанк»						
Соф активлар усулида бозор қиймати, минг сўм	398 384 119	1 162 448 779	1 396 370 695	1 568 529 812	1 604 313 000	1 798 989 000
Ортиқча фойда усулида бозор қиймати, минг сўм	496 104 438	1 232 071 737	1 547 122 330	1 601 376 577	1 507 860 576	1 849 892 235
Ўртача бозор қиймати, сўмда	447 244 279	1 197 260 258	1 471 746 513	1 584 953 195	1 556 086 788	1 824 440 618

Жадвал маълумотларидан харажат ёндашувига кўра, шрганилган банкларнинг бозор қийматини сўмда ўртача қанча бўлишини кўришимиз мумкин. Устав капиталига нисбатан бозор қиймати ҳисоблангани сабабли ушбу ёндашувдаги бозор қиймати бошқа ёндашувларга нисбатан камроқ чиқади, аммо банкларни трансформация қилиш жараёнида реал банк фаолиятини янада яхшилаш учун кетадиган харажатларни аниқлаш имкониятини беради.

⁷⁵ АТ «Алоқабанк» ва ХАБ «Трастбанк» чораклик ва йиллик ҳисобот маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган.

Тижорат банкларини бозор қийматида баҳолашни амалга ошириш жараёнида қуйидаги камчиликлар аниқланди:

- тижорат банкларини бозор қийматида баҳолаш ёндашувлардан бири харажатлар ёндашувининг келажакдаги ўзгаришлар, бозордаги ҳолат ва бошқа кўрсаткичларнинг ўзгаришини инобатга олган ҳолда қийматнинг шаклланмаслиги;

- ҳар қандай баҳолаш ёндашувини қўллашдан олдин банкнинг молиявий кўрсаткичларини тўлиқ қамраган ҳолда баҳоланмаслиги;

- тижорат банклари барқарорлигини аниқлашнинг соддалаштирилган мезонлари ишлаб чиқилмаганлиги;

- баҳолаш учун маълумотларнинг етарли даражада ҳамда шаффоф эмаслиги;

- банкларни ортиқча фойда усули орқали аналогларни танлашнинг мураккаблиги ва бу банклар бўйича маълумотларнинг етарли эмаслиги;

- тадқиқ қилинган банкларнинг дивиденд сиёсатлари таъсирида банк бозор қиймати ва гудвиллининг ўзгариши;

- тижорат банклари махсус захиралари юқорилиги натижасида банк бозор қийматининг салбий ўзгариши ва бошқалар.

Бундан ташқари юқорида аниқланган камчиликларни бартараф этиш мақсадида қуйидагиларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз:

- тижорат банкларини рейтинг кўрсаткичлари, ишончилиги ҳамда шаффофлиги ошириш;

- маълумотлар, молиявий кўрсаткичлар ҳамда тегишли даврларнинг ҳисоботларини банклар томонидан ўз вақтида оммага тақдим этиши;

- банкларни бозор қийматида баҳолашда камида иккита ёндашувнинг усуллари асосида баҳолаш керак;

- харажатлар ёндашувида баҳолаган ҳолда банкларни трансформация қилиш учун кетадиган харажатларни аниқлаш ҳамда ривожланаётган мамлакатларда қўллаш имконияти бўлган ортиқча фойда усулида банкларнинг аналоглари асосида ушбу банкка баҳо беришни амалиётга жорий этиш.

БАНКЛАРНИНГ ТАШҚИ САВДОНИ КРЕДИТЛАШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИМКОНияТЛАРИ

Ибодуллаева М.Т.

Тошкент давлат иқтисодиёт университети доценти, PhD

Янги Ўзбекистоннинг 2022-2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стратегиясида мамлакатда инвестиция муҳитини янада яхшилаш ва унинг жозибдорлигини ошириш, келгуси беш йилда 120 миллиард АҚШ доллари, жумладан 70 миллиард доллар хорижий инвестицияларни жалб этиш